

College voor Toetsen en Examens

TOELICHTING OP DE SYLLABI FRIESE TAAL EN CULTUUR

Versie 1.0, augustus 2025

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	3
2	TOELICHTING OP PROCES	4
	WERKWIJZE	4
	VERLOOP VAN DE ONTWIKKELFASE	4
3	NIEUW TE TOETSEN INHOUDEN CENTRAAL EXAMEN	6
4	TOELICHTING OP GEMAAKTE KEUZES	7
	OPBOUW VAN DE SPECIFICATIES	7
	INHOUDELIJKE KEUZES PER DOMEIN/EINDTERM	7
	DIFFERENTIATIE NAAR SCHOOLSOORTEN	9
5	AFSLUITING	11
6	BRONVERMELDING	12

1 Inleiding

CONTEXT

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) in 2022 gestart met het ontwikkelen van nieuwe examenprogramma's voor vmbo, havo en vwo. In 2024 leverde een vakvernieuwingscommissie de conceptexamenprogramma's op voor Friese taal en cultuur.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) heeft als wettelijke taak om syllabi tot stand te brengen en bij regeling vast te stellen, overeenkomstig het examenprogramma. In 2024 gaf het CvTE vervolg aan de actualisatie door de onderdelen die in het examenprogramma zijn toegewezen aan het centraal examen in de syllabi te specificeren. De syllabi zijn in eerste instantie als concept opgeleverd. Nadat de conceptexamenprogramma's en conceptsyllabi in scholen zijn beproefd, krijgen deze mogelijk nog aanpassingen.

Dit document geeft een toelichting op de totstandkoming van de geactualiseerde conceptsyllabi voor Friese taal en cultuur voor vmbo gl/tl, havo en vwo.

STATUS VAN DE SYLLABUS

De syllabus is een voorschrijvend curriculumdocument dat de specificatie van het centraal examendeel van het examenprogramma bevat. De syllabus bevat geen specificaties voor de schoolexamenonderdelen van een examenprogramma; daartoe ontwikkelt SLO-handreikingen. Het doel van een syllabus is om een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat er in het centraal examen kan worden bevraagd. Een syllabus is ook een hulpmiddel voor leerlingen die zich op een centraal examen voorbereiden, bijvoorbeeld voor het doen van een staatsexamen.

De specificaties in de syllabus zijn een explicitering van de eindtermen voor het centraal examen. Een eindterm bestaat uit een doelzin en een uitwerking ('het gaat hierbij om'). Alleen wanneer de syllabuscommissie dit nodig vindt/vond, is er een specificatie toegevoegd.

2 TOELICHTING OP PROCES

WERKWIJZE

Net als voor de andere syllabuscommissies zijn via een open werving een voorzitter en docentleden geworven. De syllabuscommissie Friese taal en cultuur bestond uit een voorzitter, een docentlid vmbo, een docentlid havo/vwo, een curriculumexpert vanuit SLO en een toetsdeskundige vanuit Cito. De docentleden hadden voorheen zitting in de vakvernieuwingscommissie voor Friese taal en cultuur.

De syllabuscommissie ontwikkelt syllabi voor vmbo gl/tl, havo en vwo.

VERLOOP VAN DE ONTWIKKELFASE

In de ontwikkelfase heeft de syllabuscommissies specificaties opgesteld die horen bij de eindtermen in het examenprogramma die zijn toegewezen aan het ce. De docentleden zijn één dag in de week van hun reguliere werk vrijgesteld om de syllabus te construeren. De voorzitter besteedde naast haar reguliere werk één dag in de week aan de constructie. De syllabuscommissie gaf de specificaties vorm op basis van vakinhoudelijke expertise, ervaringen vanuit de lespraktijk, feedback van experts en feedback die in veldraadplegingen uit het veld is opgehaald.

De grootste uitdaging voor de syllabuscommissie was subdomein C1 Fries erfgoed, vanwege de voor het ce nieuwe inhoud. C1 bestaat uit de eindtermen 12 over Fries erfgoed en 13 over Friese literatuur en is toegewezen aan het ce.

De commissie richtte zich eerst op eindterm 12 Fries erfgoed. De hamvraag was: hoe zorg je ervoor dat de leerling inzicht heeft in het erfgoed van Friesland zonder dat dit leidt tot een overladen programma voor docenten en leerlingen? De syllabuscommissie heeft verschillende paden bewandeld, variërend van het opstellen van een lijst met onderwerpen van verleden tot heden waarvan de commissie dacht dat ze behandeld moesten worden, tot een themalist waarvan de invulling in de praktijk toch te voorspelbaar bleek.

Om een bredere blik te krijgen heeft de commissie zich laten inspireren door de tentoonstelling *Ferhaal fan Fryslân* in het Fries Museum. Ze heeft van een educatief medewerker voorlichting gekregen over de inrichting van de tentoonstelling en de manier waarop objecten binnen een thema met elkaar in verband te brengen zijn. Het *Ferhaleboek* dat bij deze tentoonstelling is uitgegeven en waarin onderwerpen geclusterd zijn, gaf de aanzet tot een multiperspectivische benadering van de eindtermen binnen C1 Fries erfgoed, met vier invalshoeken.

Over de eerste versie van twee invalshoeken is met name Goffe Jensma, emeritus-hoogleraar Friese taal- en letterkunde, geraadpleegd. In een latere fase hebben naast Jensma twee andere experts feedback gegeven op de uitwerking van alle vier de invalshoeken: Bert Looper, oud-directeur van Tresoar, en Gerrit Hoekstra, oud-docent Nederlands, geschiedenis en Friese taal en cultuur.

Voor de specificatie van de eindtermen binnen A1 Receptieve vaardigheden zocht de syllabuscommissie aansluiting bij de specificaties voor de syllabi Nederlandse taal en literatuur.

De eindtermen binnen domein B1 kregen als laatste aandacht. Het gaat hierbij om eindterm 7, over kenmerken van de Friese taal, en eindterm 8, over de positie van de Friese taal. Over deze eindtermen en de specificatie ervan is advies gevraagd aan Arjen Versloot, hoogleraar Germaanse taalkunde, in het bijzonder de Duitse, Scandinavische en Friese talen.

Een bijzonder punt van aandacht was of er wel voldoende divers materiaal te vinden was voor de toetsing van inhouden uit B1 Taal als fenomeen en C1 Fries erfgoed, geïntegreerd in A1 Receptieve taalvaardigheid. De syllabuscommissie heeft daarvoor advies gevraagd aan de educatiemedewerkers van Tresoar. Voor de specificatie van A1 Receptieve vaardigheden was het nodig te weten of er een grote diversiteit aan literaire en zakelijke genres verlangd kon worden in de centrale examens. Met name over de aanwezigheid van voldoende materiaal voor

het centrale examen vwo bestonden zorgen. Samen met de toetsdeskundige van Cito en twee leden van de constructiegroep voor de centrale examens vmbo gl/tl, havo en vwo heeft de commissie een bezoek gebracht aan Tresoar, museum, archief en bibliotheek Fryslân. De educatiemedewerkers van Tresoar hebben voorlichting gegeven over hun (gedigitaliseerde) archiefcollecties en over naburige (digitale) archieven, zoals het Fries film- en audioarchief. Ook hun eigen website, www.tresoar.nl, waarin de Friese literatuur een plaats heeft, is aan bod gekomen. Het bezoek bevestigde dat de diversiteit aan genres die de vakvernieuwingscommissie voor ogen stond, opgenomen kon worden.

Er zijn twee veldraadplegingen geweest. De eerste was op 2 april 2025 met vijf docenten uit vmbo, havo en vwo en met een lerarenopleider. Tijdens deze veldraadpleging zijn de volgende zaken aan de deelnemers voorgelegd en met hen besproken:

1. de specificatie bij A1;
2. de invalshoeken bij C1;
3. de voorbeelden van opgaven met audiovisuele, auditieve en schriftelijke teksten, geconstrueerd door Cito voor vmbo gl/tl, havo en vwo.

Dezelfde docenten hebben in mei schriftelijk feedback gegeven op de specificaties van de eindtermen 7 en 8 binnen B1 Taal als fenomeen.

3 NIEUW TE TOETSEN INHOUDEN CENTRAAL EXAMEN

Het centraal examen Fries richt zich nu uitsluitend op het toetsen van de leesvaardigheid. Kandidaten moeten tijdens het examen vragen en opdrachten maken aan de hand van Friestalige, zakelijke teksten. Daarmee wordt enkelvoudig tekstbegrip getoetst.

De geactualiseerde examenprogramma's richten zich op drie domeinen: domein A Taal leren en gebruiken, domein B Taalbewustzijn en domein C Cultuurbewustzijn. In het centraal examen in de nieuwe opzet worden subdomeinen uit deze drie domeinen in samenhang getoetst. Kijk- en luistervaardigheid en leesvaardigheid worden getoetst aan de hand van teksten met onderwerpen uit onder meer domein B1 Taal als fenomeen en C1 Fries erfgoed. Naast zakelijke teksten zal het examen ook literaire teksten bevatten. Bovendien wordt behalve enkelvoudig tekstbegrip ook meervoudig tekstbegrip getoetst, waarbij verschillende schriftelijke teksten en audiovisuele of auditieve bronnen met elkaar in verband kunnen staan.

Ook de afnamevorm verandert met de implementatie van de nieuwe examenprogramma's en syllabi. De huidige centrale examens Friese taal en cultuur worden op papier aangeboden en op papier afgenomen. Leerlingen mogen hun antwoorden op open vragen in de Friese of Nederlandse taal formuleren.

Bij invoering van de nieuwe examenprogramma's wordt ervan uitgegaan dat het centraal examen in digitale vorm wordt aangeboden. Deze presentatie is noodzakelijk om kijken, luisteren en lezen, al dan niet in combinatie, te kunnen toetsen.

Onveranderd blijft de vrijheid voor leerlingen om bij open vragen in het Fries of in het Nederlands te antwoorden.

4 TOELICHTING OP GEMAAKTE KEUZES

OPBOUW VAN DE SPECIFICATIES

De specificaties hebben tot doel vanuit de eindterm te omschrijven wat de kandidaat moet beheersen en in welke vorm en mate deze beheersing in het centraal examen wordt aangetoond. Voor het onderwijs is het belangrijk dat docenten voldoende houvast krijgen bij de voorbereiding van leerlingen op het centraal examen. In de specificatie wordt eerst de samenhang beschreven tussen de subdomeinen A1 Receptieve vaardigheid, B1 Taal als fenomeen en C1 Fries erfgoed. Vervolgens wordt gespecificeerd welke kennis en vaardigheden per eindterm voor het centraal examen van de kandidaat worden verwacht. Daarna worden de begrippen omschreven die nadere uitleg behoeven om een eenduidige interpretatie van de eindterm voor het centraal examen mogelijk te maken. De opbouw van de specificatie van eindterm 12 Fries erfgoed vormt hierop een uitzondering.

INHOUDELIJKE KEUZES PER DOMEIN/EINDTERM

A1 Receptieve vaardigheden

In de karakteristiek die opgenomen is bij de conceptexamenprogramma's staat de ambitie verwoord dat het vak Friese taal en cultuur leerlingen opleidt tot taalvaardige, taalbewuste en cultuurbewuste burgers. Met hun kennis, vaardigheden en houdingen ten opzichte van de Friese taal en cultuur kunnen zij bijdragen aan de meertalige 'mienskip', die zich mede door globalisering en digitalisering snel en dynamisch ontwikkelt. Een versterkte beheersing van de Friese taal, in combinatie met taalbewustzijn en een groeiend begrip van en inzicht in de Friese cultuur, draagt bij aan de vorming van hun eigen talige en culturele identiteit.

De domeinen A Taal leren en gebruiken, B Taalbewustzijn en C Cultuurbewustzijn worden in het onderwijs in samenhang aangeboden. De syllabuscommissie heeft deze samenhang in lijn daarmee voor het centraal examen gespecificeerd. Subdomein A1 Receptieve taalvaardigheid wordt getoetst aan de hand van teksten die inhoudelijk verband houden met de subdomeinen B1 Taal als fenomeen en C1 Fries erfgoed. Voor deze teksten is geen specifieke voorkennis over het onderwerp nodig. De leerlingen zijn in het onderwijs in aanraking gekomen met de inhoud van B1 Taal als fenomeen respectievelijk C1 Fries erfgoed. Ze hebben daardoor in algemene zin kennisgemaakt met deze inhoud. Op deze manier hebben de leerlingen taal- en cultuurbewustzijn opgedaan.

Het examen toetst receptieve taalvaardigheid (lezen en kijken/luisteren). Het examenprogramma geeft richting aan de keuze van het soort teksten: zakelijke en literaire teksten uit een diversiteit aan genres. De syllabuscommissie streeft naar een afwisselende en daarmee qua inhoud en genre rijke tekstkeuze. Door het bezoek aan Tresoar weet de commissie dat de diversiteit aan genres groot is. Zakelijke, formele teksten zoals krantenartikelen en fragmenten uit documentaires kunnen voorkomen, net als informele teksten zoals forumberichten en podcasts. Onder literaire teksten vallen naast proza en poëzie bijvoorbeeld ook liederen, luisterboeken, filmfragmenten en dramateksten. In de archieven van Tresoar zijn ook dagboeken en brieven te vinden. De variatie in genre die een leerling op het centraal examen kan tegenkomen is in principe dan ook onbeperkt.

Naar verwachting is ook in andere musea, bij andere verenigingen en in andere archieven materiaal te vinden.

Een uitgangspunt voor het centraal examen is dat teksten op zichzelf of in samenhang met andere teksten worden bevraagd. Binnen die samenhang kunnen combinaties worden bevraagd van zakelijke en literaire teksten en van schriftelijke en audiovisuele dan wel auditieve teksten.

Tijdens de eerste veldraadpleging is de eerste versie van de eindtermen binnen A1 aan docenten voorgelegd. Zij waren over het algemeen zeer te spreken over de nieuwe opzet van de centrale examens Friese taal en cultuur. De aanwezigen reageerden positief op de toevoeging van kijk- en luistervaardigheid aan het centraal examen en op de groepering van de

teksten rond een onderwerp dat is ontleend aan de invalshoeken in eindterm 12 Fries erfgoed. De specificaties van A1 Receptieve taalvaardigheid bieden volgens hen voldoende houvast en ruimte. Wel werd opgemerkt voorzichtig te zijn met het aandeel kijk- en luistervaardigheid en het aandeel literaire teksten in het examen. Voor de audiovisuele en auditieve teksten is gewezen op de regiogebonden variatie in de uitspraak. Dat het examen digitaal wordt gepresenteerd, wordt gewaardeerd.

Voor vmbo is de wens uitgesproken dat de teksten ook over beroepsgerichte onderwerpen moeten kunnen gaan.

B1 Taal als fenomeen

De specificatie van de eindtermen 7 over de kenmerken van de Friese taal en 8 over de positie van de Friese taal is beperkt gebleven tot een beschrijving van de relatie tussen deze eindtermen en de eindtermen 1 en 2: de audiovisuele en schriftelijke teksten kunnen handelen over de kenmerken en de positie van de Friese taal. De keuze om de specificatie hierbij te laten, is schriftelijk voorgelegd aan de groep docenten die ook in april bij de veldraadpleging aanwezig was. Uit de schriftelijke feedback bleek dat de geraadpleegde docenten aan de eindtermen al voldoende houvast hebben bij de voorbereiding van hun leerlingen op het centraal examen.

De eindtermen onder B1 zijn toegewezen aan het schoolexamen en aan het centraal examen. Voor het centraal examen moeten ze opgevat worden als een omschrijving van de fenomenen die in de teksten als onderwerp aan de orde kunnen komen. Het is niet de bedoeling deze eindtermen op te vatten als een beschrijving van de expliciete kennis die een leerling moet beheersen. Het examen bevat daarom geen vragen die een beroep doen op specifieke kennis over taal als fenomeen. Wel wordt verwacht dat de leerling zich bewust is van kenmerken van de Friese taal en van de positie van de Friese taal.

C1 Fries erfgoed

De eindtermen onder C1 Fries erfgoed zijn zowel toegewezen aan het schoolexamen als aan het centraal examen. Ook voor de eindtermen 12 Fries erfgoed en 13 Friese literatuur geldt dat ze voor het centraal examen moeten worden opgevat als een omschrijving van de fenomenen die in de teksten als onderwerp aan de orde kunnen komen. Het is niet de bedoeling deze eindtermen en specificaties voor het centraal examen te interpreteren als een beschrijving van de expliciete kennis van Fries erfgoed die een leerling moet beheersen. Het examen bevat daarom geen vragen hierover. De specificaties van eindterm 12 Fries erfgoed hebben een andere opbouw dan de overige specificaties die aan het centraal examen zijn toegewezen. Het doel van deze specificaties is de focus leggen op cultuurbewustzijn. Hoewel het centraal examen geen vragen bevat die een beroep doen op specifieke kennis van Fries erfgoed, zijn de invalshoeken uitgebreid beschreven. Daarmee wil de commissie docenten houvast bieden bij de uitvoering van onderwijs in een subdomein dat nieuw is. Het is niet de bedoeling dat de invalshoeken worden opgevat als een beschrijving van de expliciete kennis van Fries erfgoed die een leerling moet beheersen. Het centraal examen bevat dan ook geen vragen hierover.

De commissie wilde wegblijven van een romantische visie op Fries erfgoed en van een beperking tot een canon. Naast aandacht voor wat wordt beschouwd als kenmerkend binnen het Friese erfgoed en als waardevol om te bewaren, is het ook de bedoeling bewustzijn te creëren voor veranderingen in wat men als erfgoed ziet en de waardering daarvan onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen. De aandacht voor vrouwelijke voorbeelden, voor de slavernijgeschiedenis en voor natuur- en milieuvraagstukken zijn voorbeelden van zulke ontwikkelingen.

Uit de veldraadpleging kreeg de syllabuscommissie terug dat men het waardeerde dat de invalshoeken niet alleen ruimte bieden voor het aanleren en bespreken van historische en culturele feiten en gebeurtenissen, maar ook ruimte bieden voor persoonlijke meningsvorming. Bovendien onderschreven de aanwezigen dat de invalshoeken niet uitsluitend een historische insteek hoeven te hebben, maar ook kunnen aanzetten tot een blik op de

toekomst. Het effect van deze invalshoeken op het onderwijs werd dan ook positief beoordeeld.

Daarnaast merken we hier op dat de vier invalshoeken niet als afzonderlijk moeten worden gezien. Ze vullen elkaar aan en grijpen in elkaar.

Eindterm 13 Friese literatuur is alleen voor havo en vwo aan het centraal examen toegewezen. De specificatie is tot het hoogstnoodzakelijke beperkt. Dat advies kwam uit de veldraadpleging. Verdere specificatie zou de ruimte voor het onderwijs beperken en niet bijdragen aan houvast bij de voorbereiding op het centraal examen. Net als bij eindterm 12 wordt op het examen geen expliciete kennis hiervan gevraagd. De teksten op het examen kunnen literair van aard zijn en kunnen aansluiten bij teksten over onderwerpen uit de in eindterm 12 beschreven invalshoeken.

DIFFERENTIATIE NAAR SCHOOLSOORTEN

Het Fries is een bijzonder vak omdat het tegelijk landstaal en vreemde taal is. Bovendien is Friesland voor de ene groep leerlingen de omgeving waarin ze zijn opgegroeid, terwijl het voor de andere groep de omgeving is waarheen zij zijn verhuisd. Met dit onderscheid is in de ontwikkeling van de examenprogramma's en syllabi geen rekening gehouden.

De syllabuscommissie had de opdracht om in de specificaties nader uit te werken hoe de differentiatie tussen de schoolsoorten inhoud krijgt in de centrale examens. Daarbij stond centraal dat leerlingen in alle schoolsoorten een inhoudelijk rijk en gevarieerd programma zouden krijgen, zoals ook de vakvernieuwingscommissie voor ogen had. Dat uitgangspunt heeft geleid tot weinig zichtbare differentiatie tussen de specificaties van de eindtermen voor de verschillende schoolsoorten. Dat betekent niet dat er in de toetsing geen merkbare en meetbare verschillen zullen zijn.

De syllabuscommissie ziet differentiatie liever niet terug als strikte afbakeningen tussen schoolsoorten, maar als een samenspel van verschillende factoren die de moeilijkheidsgraad bepalen. In het centraal examen komen de verschillen tussen de schoolsoorten tot uiting in de combinatie van veronderstelde kennis, het niveau van de vraagstelling en de tekstkeuze. De syllabuscommissie gaat uit van de volgende factoren die van invloed zijn op de niveaubepaling van de centrale examens:

- 1. Onderwerpen van de teksten:** een toenemende abstractiegraad van vmbo naar vwo, waarbij rekening wordt gehouden met de bekendheid van onderwerpen en de frequentie waarmee kandidaten met die onderwerpen in aanraking komen.
- 2. Tekstkenmerken:** een toenemende complexiteit in zinsbouw, woordkeuze, lengte, gelaagdheid en structuur, evenals een toenemende informatiedichtheid van vmbo naar vwo.
- 3. Combinaties van teksten:** een toenemende complexiteit van een set teksten die in samenhang worden bevraagd. De teksten kunnen bijvoorbeeld in aantal, toegankelijkheid, niveau, betrouwbaarheid, kwaliteit en lengte variëren. Ook kunnen combinaties van zakelijke en literaire teksten en van lees- en kijk-/luisterteksten voor een hogere mate van complexiteit zorgen.
- 4. Genres:** het examen kan een grote diversiteit aan zakelijke en literaire genres bevatten, die variëren in kwaliteit en complexiteit. De syllabuscommissie wijst geen specifieke genres toe aan het vmbo, havo of vwo, omdat de moeilijkheidsgraad van een examen daar niet rechtstreeks mee samenhangt.
- 5. Vraagstelling:** de toenemende moeilijkheidsgraad van de vraagstelling in combinatie met de aangeboden bronnen bepaalt de algemene moeilijkheidsgraad van het examen, bijvoorbeeld op het gebied van meervoudig tekstbegrip en het beoordelen van bruikbaarheid en betrouwbaarheid. De moeilijkheid van de opgaven hangt samen met de mate van sturing vanuit de opgave en het aantal denkstappen dat de kandidaat zelfstandig moet zetten.

Inhoudelijk en cognitief zijn er geen sterke argumenten om tot niveaudifferentiatie te komen tussen de verschillende schoolsoorten. Dat hangt onder meer samen met het feit dat havo en vwo een tot twee leerjaren langer zijn in de totale schoolloopbaan en met het verschil in

ontwikkeling van kandidaten die op hun zestiende, zeventiende of achttiende centrale examens afleggen.

Differentiatie zal zich daarom vooral vertalen in keuzes voor hoeveelheid, inhoud en type vragen: het ene niet op het vmbo, het andere wel op havo, op grond van onderwijstijd en (cognitieve) ontwikkeling.

Tijdens de veldraadpleging op 2 april hebben de aanwezige docenten een aantal teksten met opdrachten over een cultureel onderwerp bekeken. Zo kregen zij een indruk van de manieren waarop de toetsmakers met differentiatie omgaan. De feedback bevestigde dat de vijf genoemde aspecten voor differentiatie in samenhang moeten worden gezien. Soms leken teksten geschikt voor bijvoorbeeld vmbo, maar bleken de vragen te moeilijk. Het omgekeerde kwam ook voor: de teksten werden als te moeilijk voor vmbo beoordeeld, terwijl de vragen juist zeer geschikt waren. De combinatie van teksten en vraagtype bepaalt de moeilijkheidsgraad, evenals de hoeveelheid teksten en de mate waarin deze in samenhang worden bevraagd.

Grofweg is de volgende beschrijving per onderwijssoort te maken:

vmbo gl/tl

De onderwerpen van de teksten sluiten aan bij de leefwereld en de schoolse, beroepsgerichte of maatschappelijke context van de leerling. De teksten kunnen betrekking hebben op onderwerpen uit de domeinen B1 Taal als fenomeen en C1 Fries erfgoed. De teksten kenmerken zich door een relatieve complexiteit, maar hebben een duidelijke structuur. Bij het gebruik van meerdere teksten kunnen deze variëren in moeilijkheidsgraad en kwaliteit. De leerling krijgt bij de analyse en beoordeling van teksten een zekere mate van sturing vanuit de vraag en de voor de beantwoording van de vraag noodzakelijke informatie is expliciet dan wel impliciet in de tekst aanwezig.

havo

De onderwerpen zijn van maatschappelijke aard en staan doorgaans in verband met onderwerpen uit de domeinen B1 Taal als fenomeen en C1 Fries erfgoed. De teksten kenmerken zich door een hogere mate van complexiteit, maar hebben een duidelijke structuur. Bij het gebruik van meerdere teksten kunnen deze variëren in moeilijkheidsgraad en kwaliteit. De leerling kan bij de analyse en beoordeling van de teksten zelfstandig, en waar nodig met sturing, de noodzakelijke expliciete dan wel impliciete informatie in de tekst vinden en gebruiken.

vwo

De onderwerpen zijn van maatschappelijke of academische aard en staan doorgaans in verband met onderwerpen uit de domeinen B1 Taal als fenomeen en C1 Fries erfgoed. De teksten kenmerken zich door een hogere mate van complexiteit en de structuur is niet altijd onmiddellijk duidelijk. Bij het gebruik van meerdere teksten kunnen deze variëren in moeilijkheidsgraad en kwaliteit. De leerling kan bij de analyse en beoordeling van de teksten zelfstandig de noodzakelijke expliciete dan wel impliciete informatie in de tekst vinden en gebruiken.

5 AFSLUITING

De conceptsyllabi voor Friese taal en cultuur zijn onder leiding van het CvTE en in nauwe samenwerking met de ketenpartners SLO, Cito en het ministerie van OCW tot stand gekomen.

Na de fase van beproeven worden de examenprogramma's en syllabi definitief gemaakt en besluit het ministerie van OCW over het moment van invoering van de programma's. Op dit moment heeft de syllabus nog een conceptstatus.

Meer informatie over de actualisatie en de syllabi, evenals de conceptsyllabi van andere vakken, staat op www.examenblad.nl.

Meer informatie over de actualisatie van de examenprogramma's, zowel de conceptexamenprogramma's als de toelichting daarop, staat op www.slo.nl.

Voor vragen over de geactualiseerde syllabi kun je terecht bij de [examenlijn](#).

6 BRONVERMELDING

- Betten, Erik (2013). *De Fries, op zoek naar de Friese identiteit*. Uitgeverij Wijdemeer.
- Canon van Nederland. (z.j.). Canon van Fryslân. Geraadpleegd op 4 november 2024, van <https://www.canonvannederland.nl/nl/fryslan/fryslan>
- College voor Toetsen en Examens. (2023). *Friese taal en cultuur vmbo: Syllabus centraal examen 2025*. <https://www.examenblad.nl/2025/vmbo-gl/vakken/talen/fries-vmbo-gl-tl>
- College voor Toetsen en Examens. (2023). *Friese taal en cultuur havo: Syllabus centraal examen 2025*. <https://www.examenblad.nl/2025/havo/vakken/talen/fries-havo>
- College voor Toetsen en Examens. (2023). *Friese taal en cultuur vwo: Syllabus centraal examen 2025*. <https://www.examenblad.nl/2025/vwo/vakken/talen/fries-vwo>
- Driebergen, Matthijs, Visser, Alderik & Warmer, Moniek (SLO) (oktober 2022). *Overwegingen voor bredere inbedding van cultureel erfgoed in het geactualiseerde curriculum. Trendanalyse erfgoedonderwijs*.
- Jensma, Goffe (2022). *Exit Fryslân, Plaats, taal en verbeelding in Friesland (1800-2022)*. Noordboek.
- Kramer, Jitske (2019). *Jam cultures, Over inclusie: meedoen, meepraten, meebeslissen*. Management Impact.
- Looper, Bert (2017) *Hier ligt de zee, essays over taal, kunst, landschap en Friese identiteit*. Bornmeer.
- Looper, Bert (2018). *A Space Odyssey. Leeuwarden/Fryslân2018 in het licht van identiteitsvorming en identiteitspolitiek*. De Vrije Fries 99 (2019), 22-33
- Looper, Bert (2020) *Wa bepaalt ús Kanon? Simmerjûncollege Academie van Franeker*. <https://www.academiefrankeer.nl/onlinecolleges/simmerjuncolleges-2021-bert-looper-wie-bepaalt-us-canon/>
- Looper, Bert (2020). *Dwarsdenksters in de Friese geschiedenis. Simmerjûncollege Academie van Franeker*. https://www.youtube.com/watch?v=68VPdHN_xEQ
- Meer, Gerbrich van der, in samenwerking met Tresoar (2018). *Skuorkalinder Fryslân en de wrâld 2018*. Bornmeer.
- Oppewal, Teake, Gezelle Meerburg, Babs, Krol, Jelle en Steenmeijer-Wielenga, Tineke (2006). *Zolang de wind van de wolken waait*. Uitgeverij Bert Bakker.
- Provincie Fryslân. (z.j.). Landschapstypenkaart. Geraadpleegd op 4 november 2024, van <https://www.fryslan.fr/landschapstypenkaart>
- Snow, C. E. (2002). *Reading for understanding: Toward an R&D program in reading comprehension*. RAND.
- Van Schaik, Nellianne met medewerking van Gerrit Hoekstra (2024). *Toelichtingsdocument conceptexamenprogramma's*. SLO.
- Zijverden, Jan van (2013). *Ferhaleboek, Ferhaal fan Fryslân*. Fries museum in samenwerking met Bornmeer.
- Zuiderveld, Richard en Soepboer, Aant Jelle (2024). *Vet oud! Fryslân. De skiednis fan Fryslân yn 20 spannende ferhalen*. Xander Uitgevers.

Betten, Erik, Dykstra Lida, van der Molen Janny, Nijdam Han, Wijnstra Mindert. Gewoan gek op skiednis. Geweldige, spannende en bysûndere ferhalen oer Fryslân.

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Diploma's in Nederland zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op landelijke, centrale examens. Het vertrouwen van vervolgopleidingen en werkgevers in diploma's is dus onder meer afhankelijk van de kwaliteit van die examens.

Als College voor Toetsen en Examens (CvTE) zorgen we voor centrale examens die dat vertrouwen waard zijn. Vanuit de gedachte 'van, voor en door het veld' werken we nauw samen met mensen uit het onderwijs, zoals docenten, leerkrachten en examensecretarissen.

cvte.nl

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 Toetsen primair onderwijs: doorstroomtoetsen en leerlingvolgsystemen. Vergelijkbaarheid van doorstroomtoetsresultaten en kwaliteitsbewaking van doorstroomtoetsen en leerlingvolgsystemen.
Cvtetoetsenpo.nl

 Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs.
Examenblad.nl

 Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen.
Staatsexamensvo.nl

 Centrale examens middelbaar beroeps- onderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma.
Examenbladmbo.nl

 Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding.
Staatsexamensnt2.nl